

Passend onderwijs

voor

kleuters met een ontwikkelingsvoorsprong

en

meer- en hoogbegaafde leerlingen

1. Inleiding

Onze school, De Schakel, wil zo veel als mogelijk leerlingen passend onderwijs aanbieden. Naast het hanteren van een aanpak om meer uit de leerlingen te halen, willen wij ambitieuzer zijn, bijvoorbeeld naar onze leerkrachten, naar de omgeving en op die manier uiteindelijk ook naar de leerlingen. Leerlingen met een ontwikkelingsvoorsprong en de meer (en soms hoog) begaafde leerlingen verdienen onze aandacht. Bij deze leerlingen gaat het, naast kennis en vaardigheden, ook om het weten hoe je deze kennis en vaardigheden om kan zetten in leer- en sociaal gedrag.

2. Doel van dit document

Dit document is gemaakt voor en door de leerkrachten van de Schakel. Wij bespreken hoe wij signaleren en (h)erkennen, hoe wij in de klas aan de slag gaan met de in potentie excellente leerling, wat wij de leerlingen bieden en zouden willen bieden en wat je als leraar nodig hebt om deze doelgroep goed te bedienen. Wij zullen beschrijven hoe we vanaf groep 1 de leerlingen die een ontwikkelingsvoorsprong laten zien en/of (hoog)begaafd blijken te zijn, in onze dagelijkse onderwijspraktijk begeleiden.

Dit document is een vervolg op ons eerder ontwikkelde document ("Onderwijs aan KMOV) rondom dit onderwerp in de periode 2011-2015. Inmiddels zijn nieuwe inzichten ontstaan, in de literatuur, in onderwijsland (passend onderwijs) en binnen het team. Bij de totstandkoming van dit document hebben wij dankbaar gebruik gemaakt van de adviezen van Marleen Willemze van de Leerstek in Woerden en het boek "De 7 uitdagingen" van T. Koenderink.

In onze schooljaargids, in ons schoolondersteuningsprofiel en in ons nieuwe schoolplan 2015-2019 is meer te lezen over ons beleid m.b.t. passend onderwijs.

3. Signalering

In de onder- en middenbouw signaleren wij structureel. In de Bovenbouw signaleren wij incidenteel. Het ligt in de bedoeling om komend schooljaar een goed diagnose instrument te gebruiken om vervolg stappen te maken na de signalering. Wij hebben ervaring met Surplus, maar wij willen ons ook verder oriënteren op andere signaleringsinstrumenten.

3.1 Vroegtijdige signalering

Wanneer leerlingen bij ons op school komen hebben zij al een ontwikkeling achter de rug. Binnen deze ontwikkeling kan er sprake zijn van een ontwikkelingsvoorsprong. Om vanaf de start van de basisschool aan te sluiten bij de onderwijsbehoefte is het van belang om leerlingen met een ontwikkelingsvoorsprong vroegtijdig te signaleren. Binnen onze school betekent dit:

- Ouders vullen een intakeformulier in voordat de leerling komt wennen.
- Dit formulier wordt ingeleverd en door de IB'er en leerkracht besproken met de ouders.
- Op de eerste wendag maakt de leerling een menstekening.
- De eerste 6 weken worden de leerlingen geobserveerd en uitgedaagd op verschillende ontwikkelingsgebieden.
- De gegevens uit het intakeformulier, de menstekening en de observaties worden meegenomen in het 6 wekengesprek tussen de leerkracht en de ouders.

3.2 Overige signalering

Mocht uit de vroegtijdige signalering niet blijken dat er mogelijk sprake is van een ontwikkelingsvoorsprong, meer- of hoogbegaafdheid dan wil dit nog niet zeggen dat daar geen sprake van is. Later in de schoolloopbaan kunnen er signalen zijn (bv. toetsgegevens, gedrag, discrepantie tussen verwachtingen en resultaat) dat er toch mogelijk sprake is van een ontwikkelingsvoorsprong, meer- of hoogbegaafdheid. Deze signalen kunnen worden opgevangen door leerkracht, ouder en intern begeleider. In de hogere groepen wordt bij elke groepsbespreking kritisch gekeken naar ontwikkelingen en kunnen begaafde leerlingen 'boven komen drijven'. Elk schooljaar beginnen alle groepsleerkrachten met het omgekeerde oudergesprek waarbij opnieuw aandacht is voor (mogelijke) meerbegaafdheid.

Wanneer het vermoeden bestaat dat er mogelijk sprake is van ontwikkelingsvoorsprong, meer- of hoogbegaafdheid, dan maken we gebruik van het signaleringsinstrument 'Begaafdheid in beweging' (Surplus MHR). Dit gebeurt na overleg met de intern begeleider en ouders. Dit instrument kan op meerdere niveaus worden ingezet. Dit is afhankelijk van de (on)duidelijkheid van de signalen. Afhankelijk van de uitslag zal in overleg met ouder, leerkracht en intern begeleider of coach een traject ingezet worden. Na signalering volgt diagnostisering en inzet van andere leer- en hulpmiddelen. Per situatie bekijken wij of wij externe hulp zullen inschakelen. De stappen die wij met de leerling gaan zetten, worden met de ouders besproken. Onze IB'er heeft een coördinerende taak tijdens dit traject.

3.3 Hoe werkt het instrument 'Begaafdheid in beweging'

Door gebruik te maken van 'Begaafdheid in beweging' (Surplus MHR) proberen wij van een kind begaafdheid – en persoonsfactoren vast te leggen. De persoonsfactoren hebben betrekking op enerzijds de motivatie en werkhouding en anderzijds het sociaal-emotioneel functioneren. Leerlingen die zich op beide terreinen positief manifesteren worden harmonisch begaafd of intelligent genoemd. Wanneer er sprake is van disfunctioneren op één of beide gebieden, wordt gebruik gemaakt van de aanduiding disharmonisch begaafd of intelligent. Het Surplus-model werkt met een procedure die vier stappen kent: de surplus-ladder. Hoe ver de ladder beklommen moet worden om tot een verantwoord oordeel te komen, verschilt per situatie. Voorlopig werken wij met twee stappen: de schets en de tekening. De Surplus-schets geeft een eenvoudige, ruwe check op de indicatie 'begaafd' of 'intelligent'. Ook wordt er een eerste antwoord gegeven op de vraag of er sprake is van een harmonisch dan wel een disharmonisch beeld. Daarnaast is er een aanduiding van de talent-accenten. Maximaal drie respondenten vullen online vragenlijsten, bestaande uit 35 vragen in: ouders – leerkracht – kind. Voor de standaard-surplus-tekening wordt de mening van betrokkene(n) uitgebreid geïnventariseerd via het invullen van de vragenlijst(en). Ook deze vragenlijsten (120 vragen) zijn bedoeld voor ouders – leerkracht – kind. Sinds 2010 hebben wij gekozen voor gebruik van dit model als hulpmiddel om te signaleren. In het model komen de onderdelen van de meervoudige intelligentie bij de leerlingen naar voren.

4. Kenmerken van meer- en hoogbegaafde leerlingen

Meerbegaafd	Hoogbegaafd
<ul style="list-style-type: none">• Kent de antwoorden• Is ervaren in het van buiten leren	<ul style="list-style-type: none">• Heeft altijd vragen.• Is een groot gisser: probeert uit de context af te leiden.
<ul style="list-style-type: none">• Is geïnteresseerd in objecten• Werkt hard	<ul style="list-style-type: none">• Is een zeer nieuwsgierig onderzoeker.• Probeert en test uit.
<ul style="list-style-type: none">• Beantwoordt de vragen• Leert gemakkelijk	<ul style="list-style-type: none">• Discussieert in detail, is kritisch, bewerkt stellingen.• Weet het vaak al.

- 6 tot 8 herhalingen nodig voor meesterschap
- Meesterschap na 1 tot 2x oefenen

4.1 Niet alle meerbegaafde leerlingen zijn ideale leerlingen

4.1.1 Mogelijke (algemene)problemen bij deze leerlingen

- Niet tot werken komen of snel afhaken bij moeilijke taken
- Schuld buiten zichzelf leggen
- Irreële eisen aan zichzelf en anderen stellen
- Afgehaakt in de motivatie voor school
- Uitdagen of juist terugtrekken

4.1.2 Mogelijke leer- en ontwikkelingsproblematiek bij deze leerlingen

(Hoog)begaafdheid wordt regelmatig in een adem genoemd met ADHD en ADD, Asperger, autisme, dyslexie en dyscalculie. Er zijn raakvlakken en overlappings: denken in beelden, afkeuring en uitstoting ervaren, emoties voor zich houden, empathie verwaarlozen, op zichzelf gericht zijn. Door de hoge intelligentie compenseren deze leerlingen eventueel aanwezige dyslexie en dyscalculie. Pas in het VO worden de problemen groter.

In een onderwijssysteem waarbij scholen (streng) worden afgerekend op snelle doorstroom en prestaties kunnen deze meer- en hoogbegaafde leerlingen een risicofactor vormen.

5. Didactische uitgangspunten

Rekenen en taal (incl. lezen) zijn de vakgebieden waar wij ons onderwijsaanbod differentiëren. In de afgelopen jaren hebben wij bij de keuze van de nieuwe methoden voor rekenen en taal bewust gekeken naar de mogelijkheden om de leerstof gedifferentieerd aan te kunnen bieden en leerlingen gepersonaliseerd te laten leren. Leerlingen moeten minimumdoelen halen, de basisleerstof beheersen of plusleerstof tot zich nemen. De groepsleerkrachten houden de grote lijn in de gaten. Zij werken volgens de cyclus van handelingsgericht werken en maken gebruik van de beschreven verschillende kennisniveaus in de Taxonomie van Bloom (hogere orde denken).

Wij kiezen ervoor om onderwijs aan meerbegaafde leerlingen te integreren in de eigen jaargroep. Hiermee krijgen onze leerkrachten de meeste mogelijkheid om te voldoen aan de onderwijsbehoefte van de begaafde leerling en het sluit aan bij de personele en financiële ruimte van onze school. De groepsleerkrachten zorgen d.m.v. compacten, dat verbreding en verdieping in de groep plaats kunnen vinden. In het najaar van 2016 gaan wij werken aan een vaste lijn t.a.v. het compacten van de leerstof. Dit doen wij door groepsbezoeken, een studiedag voor het hele team en begeleiding door een extern deskundige (Marleen Willemze) bij de uiteindelijke implementatie in de groepen.

Door te compacten willen wij de leertijd efficiënter gebruiken door de leerstappen te vergroten en onnodige oefening en herhaling over te slaan. Hiermee maken wij tijd vrij voor verrijking en verhogen wij de motivatie voor het leren. Verrijkingmateriaal kenmerkt zich door de hoge moeilijkheidsgraad, de open opdrachten en nieuwe leerstof. Daarnaast doet verbredingmateriaal een beroep op een kritische blik en het doorzien van verbanden (onderzoekende houding). Verrijking kan binnen en buiten het vakgebied plaatsvinden. Ontwikkelpunt is de rapportage van de resultaten van de verwerking van de verrijkingstof door de leerlingen.

In het schooljaar 16-17 willen wij gaan bekijken in hoeverre de inzet en gebruik van Plannex een meerwaarde heeft voor de leerlingen en de leerkrachten. Plannex kunnen wij inzetten in de groep. De kinderen werken achter de computer, de leerkracht kan de resultaten volgen. Daarnaast hebben

de leerlingen de mogelijkheid om ook thuis hier mee te gaan werken.

5.1 Waar hebben meer- en hoogbegaafde leerlingen vooral ook behoefte aan:

Voor alle leerlingen is het uitgangspunt het behalen van de kerndoelen van het basisonderwijs en de referentiekaders voor taal en rekenen. Meerbegaafde leerlingen zijn over het algemeen leerlingen die snel werken. Elke leerling heeft behoefte aan uitdaging, maar niet elke uitdaging wordt op prijs gesteld. Werk moet vooral zinvol zijn. Meerbegaafde leerlingen hebben daarnaast behoefte aan:

- instructie op hoger dan gemiddeld niveau,
- complexe en abstracte opdrachten,
- hogere orde denken,
- aanleren van probleem oplossingen en onderzoeksvaardigheden,
- in discussie kunnen gaan, altijd zijn er vragen.

5.2 Onderpresteren

In het Van Dale woordenboek staat de volgende definitie van onderpresteren beschreven: “minder presteren dan men kan”. Leerlingen die goede cijfers behalen kunnen ook onderpresteren. Er is een verband tussen leerinspanning en leerresultaat en (mogelijk gevaar voor) onderpresteren.

Leerlingen die zich anders voelen dan anderen kunnen zich gaan aanpassen. Dit verschijnsel komt ook voor bij (hoog)begaafde kinderen. Door klasgenootjes nauwkeurig te observeren, zien (hoog)begaafden wat de standaard norm in de groep is. Vervolgens presteren zij dan ver onder deze norm (absolute onderpresteerder) of net rond de norm (de relatieve onderpresteerder).

Ouders, leerkrachten en leerling kunnen zelf in actie komen om dit probleem de baas te worden. Het is van belang om al snel (al vanaf de eerste schooldag (in de onderbouw) te observeren. De kans dat kinderen met een versnelde ontwikkeling zich gaan aanpassen aan de groepsnorm en dus gaan onderpresteren, wordt hiermee verkleind.

Het is belangrijk dat onze leerkrachten met name in de kleutergroepen de leerlingen met een ontwikkelingsvoorsprong snel (h)erkennen, zodat zij al in een vroeg stadium de juiste begeleiding kunnen aanbieden en het kind zich op eigen niveau kan ontwikkelen. Met als resultaat dat de leerling tevens een beter zelfbeeld opbouwt.

Dit kunnen wij bereiken door leerlingen didactisch uit te dagen, bijzondere onderzoekende leerhouding te stimuleren en excellentie te bevorderen. Belangrijk aandachtspunt hierbij is dat uitdagen meestal niet in één keer lukt. Excellentiebevordering vraagt daarom een nodige dosis doorzettingsvermogen, moed, vertrouwen en volharding van de leerkracht, ouders en het kind. Aandacht voor de ‘zijns-kant’, dus het ‘anders zijn’ dan het gros van de leerlingen, is net zo belangrijk. Voor het verstaan van deze leerlingen is het cruciaal om de leerling te erkennen in wie hij is. Dit vraagt een pedagogische aanpak van de leerkracht. Leerlingen die zich gezien en erkend weten in hun ‘anders zijn’ zullen ook meer bereid zijn op didactisch niveau inspanningen te leveren.

Een signaal van onderpresteren is in onderstaande situaties bijvoorbeeld te herkennen:

- het beter presteren bij moeilijke en complexe taken, dan eenvoudige opdrachten
- het nemen van eigen initiatief, vindingrijkheid en gedrevenheid bij zelfgekozen projecten (zowel thuis als op school)
- gevoelig zijn voor de gevoelens van anderen, groot rechtvaardigheidsgevoel
- gemakkelijk kennis tot zich nemen over onderwerpen die hem/haar interesseren

Maar niet elke onderpresteerder presteert lager dan verwacht mag worden vanwege aanpasgedrag. Naast aanpasgedrag van de leerling kunnen andere redenen hiervan de oorzaak zijn, namelijk:

- leerling past verkeerde en/of onlogische leerstrategieën toe
- belemmering door andere stoornissen zoals dyscalculie, dyslexie, ADHD, Autismespectrum

- problematiek
- geen of niet adequate/passende begeleiding vanuit school/ thuis
- leerstof is te makkelijk
- geen of te weinig doorzettingsvermogen
- het niet erkennen van de 'zijnskant' van de leerling thuis en op school

5.3 Werken binnen en buiten de groep.

In ons schoolbeleid hebben wij afgesproken, dat leerlingen, die aantoonbaar (toetsresultaten, observatiegegevens) bepaalde leerstof goed beheersen, na instructie zelfstandig aan het werk kunnen en buiten de basisleerstof aan het werk kunnen gaan. Dit kan individueel of per groepje gebeuren. In het eigen lokaal of buiten het lokaal. Begaafde leerlingen met een leerproblematiek kunnen individuele opdrachten en hulpmiddelen meekrijgen. Deelname aan zo'n groepje is geen beloning voor goed je best doen, maar hangt samen met een geconstateerde behoefte en wordt minstens zo serieus behandeld. Door kritisch naar ons leervolgsysteem en observaties te kijken proberen de groepsleerkracht en IB'er de onderpresteerders er uit te halen. De input van ouders en wat de leerlingen ons vertellen zijn voor ons van belangrijke meerwaarde. Naast het opdoen van kennis, ligt het accent op vaardigheden als creatief denken, leerstrategieën ontwikkelen, samenwerken en zelfstandigheid.

5.4 Werken met Drieluik

In het verleden hebben wij met plusgroepen gewerkt (de Spitsmuizen en Arenden). Onze ervaring was, dat wij door het werken met plusgroepen niet voldoende onze doelstellingen bereikten en dat niet gewenste randverschijnselen belangrijk werden gemaakt. Daarom werken wij sinds 3 jaar met een andere werkvorm: Drieluik. We starten het schooljaar met Drieluik in groep 5 t/m 8, in de tweede helft van het schooljaar "ruiken" de kinderen van groep 4 aan deze manier van werken. Met deze werkvorm is ruimte voor verdieping en verbreding voor de meerbegaafde leerlingen. Zij krijgen opdrachten, die aansluiten bij hun onderwijsbehoefte. Door met Drieluik te werken ontstaan voor alle leerlingen een aantal voordelen:

- Vermindering belasting van de groepsleerkracht (er is een tweede leerkracht dus meer aandacht voor de leerlingen)
- Centralisering van kennis en expertise
- Peer-contact (met gelijkgestemden)
- Realistischer zelfbeeld (je bent niet automatisch de "beste")
- Leerstrategieën aanleren (antwoord komt niet meteen aanwaaien)
- Erkenning naar leerling en ouders (heel belangrijk)
- Motivatie voor de leerling (grenzen worden verlegd)

Welke vaardigheden worden bij Drieluik ontwikkeld:

- Omgaan met frustratie en uitdaging
- Memoriseren (passen ook in de reguliere lessen)
- Zelfstandig werken
- Samenwerken
- Zelfreflectie
- Doorzettingsvermogen
- Onderzoeken

5.5 Spaanse les

Een vreemde taal aanbieden is een vorm van verbreding buiten het vakgebied. Sinds een aantal jaren bieden wij leerlingen van groep 6 t/m 8 de mogelijkheid om een keer in de week Spaanse les te volgen. Onze interne begeleider maakt, in overleg met de groepsleerkracht en ouders een lijstje met leerlingen, die daar voor in aanmerking komen. Het is de bedoeling dat de leerlingen het hele traject van Spaanse lessen volgen tot en met groep 8, maar bij overbelasting en in overleg met de ouders en de leerkracht kan anders besloten worden. Bij leerlingen die in aanmerking kunnen komen voor Spaanse les denken wij aan leerlingen die:

- intrinsiek gemotiveerd zijn om Spaans te willen volgen
- taalvaardig zijn en het leuk vinden om met taal bezig te zijn
- aantoonbaar zeer goede resultaten realiseren op het gebied van taalvaardigheden
- werken in een bovengemiddeld tot hoog tempo
- doorzettingsvermogen beter gaan leren ontwikkelen
- bereid zijn om thuis werk te maken/leren voor Spaans

De leerlingen worden begeleid door een ouder van de school, die dit als vrijwilliger doet. Deze ouder heeft een opleiding Spaans gevolgd en werkt met een lesmethode Juan y Rosa. Spaans is leuk om te leren en daarnaast ook bedoeld om leervaardigheden te ontwikkelen. Bij leerlingen die de leerstof gemakkelijk oppikken ontbreekt het hier nog wel eens aan. Op het voortgezet onderwijs kan dit tekort aan vaardigheden tot problemen leiden.

6. Vervroegde doorstroming (versnellen)

Omdat meer- en hoogbegaafde leerlingen sneller door de leerstof gaan, lijkt versnellen door een groep over te slaan een logisch alternatief. Vervroegde doorstroming of versnellen kan gerealiseerd worden door een klas over te slaan en door twee leerstofjaren in een schooljaar compact aan te bieden.

Vervroegde doorstroming is een maatregel die wij slechts zullen toepassen als alle mogelijkheden voor verrijking (zoals het compacten & verrijken, plusactiviteiten, verbreding en verdieping van het leerstof) binnen de huidige klassensituatie niet het gewenste effect leveren. Vervroegde doorstroming is een maatregel die slechts bij hoge uitzondering genomen zal worden. Wij stellen daarbij dat een leerling in principe slechts eenmaal tijdens de basisschoolperiode vervroegd kan doorstromen.

Er zijn diverse redenen waarom wij uiterst voorzichtig omgaan met een vervroegde doorstroming. Ten eerste kan er een probleem ontstaan bij het inslijpen van vaardigheden. Veel kennis moet verwerkt worden door middel van herhaling en oefening. Wanneer kennis niet beklijft, kunnen hiaten ontstaan. Daarnaast kan het overslaan van een klas leiden tot vrijblijvendheid in de hogere klas. Eisen worden verlaagd omdat leerkrachten niet goed weten wat zij van deze leerling mogen eisen en verwachten. Een andere reden om voorzichtig met versnellen vervroegde doorstroming om te gaan heeft te maken met het sociaal-emotioneel welbevinden van de leerling. Hier komt men vaak pas later achter.

Versnellen door middel van het eerder aanbieden van leerstof uit een hoger leerjaar biedt op termijn geen uitkomst. Uiteindelijk wordt de leerling op het eind alleen bezig gehouden. Natuurlijk houden wij ruimte voor uitzonderingen, uiteindelijk gaat het om de leerling, die goed in zijn vel zit.

6.1 Criteria voor vervroegde doorstroming

Voor vervroegde doorstroming zouden leerlingen in aanmerking kunnen komen die voldoen aan onderstaande criteria:

- Door middel van interne en/of externe diagnostiek is vastgesteld dat het een (hoog)begaafde leerling is. Deze diagnostiek zou het beste door een extern bureau moeten worden gedaan, die ook ervaring heeft met hoogbegaafdheid.
- De leerling heeft een didactische voorsprong van minstens één onderwijsjaar op zijn huidige leerstofjaarniveau.
- De didactische voorsprong uit zich op meerdere leerstofgebieden (taal, rekenen, begrijpend lezen).
- Deze voorsprong wordt vastgesteld door middel van breed didactisch onderzoek dat binnen de school is verricht (doortoetsen).
- De leerling is in principe nog niet eerder vervroegd doorgestroomd.
- De leerling heeft naast het reguliere leerstofaanbod het beschikbare en voor hem geschikte verrijkmateriaal verwerkt, passend bij het niveau waarop hij in zijn leerstofjaargroep van dat moment werkt.
- Van de leerling kan worden verwacht dat hij/ zij sociaal en emotioneel aansluiting heeft bij de ontvangende groep. De leerling moet goed in zijn vel zitten.
- De meer- en hoogbegaafde leerling blijven wij zien in relatie tot zijn omgeving: thuis en op school.
- De verwachtingen blijven bij de leerling, de ouders en de school realistisch.

De mening van de betrokken leerling en zijn of haar ouders telt mee bij de besluitvorming. De ouders worden betrokken bij de besluitvorming maar zij kunnen vervroegde doorstroming niet afdwingen. Ouders van leerlingen hebben recht op inzage in dit beleidsplan en zullen om misverstanden te voorkomen tijdig op de hoogte gesteld worden van de criteria die wij hanteren. In die gevallen waarbij een extern adviseur betrokken is bij de begeleiding van deze leerling, zal deze zeker geconsulteerd worden. Uiteindelijk neemt de school het besluit over vervroegde doorstroming. De door ons gestelde criteria voor vervroegde doorstroming nemen wij hierbij mee.

7. Wat zijn onze doelen voor 2016 -2020

- De competenties van al onze leerkrachten wat betreft meerbegaafdheid en excellentie (inclusief kennis van onderpresteren) sluiten aan bij de eisen van ons samenwerkingsverband.
- Wij gaan ervaren of Plannex van meerwaarde kan zijn in ons onderwijsaanbod.
- Wij willen in kaart brengen welke ondersteuning op personeel en materieel gebied nodig is. En daar zullen wij acties bij ondernemen.
- Wij willen de gebieden waarop wij ons richten bij excellentie en meerbegaafdheid vaststellen.
- Wij stellen de doelen voor de meerbegaafde leerlingen, die ze aan het eind van de basisschool dienen te hebben behaald, vast.
- Wij gaan een vaste lijn voor verrijken en compacten vast stellen.
- De resultaten van het werken met verrijksstof komen in de rapporten van de leerlingen terug.
- Wij zorgen voor breed draagvlak om onze plannen uit te werken en leggen de uitgevoerde activiteiten vast.
- Wij zorgen voor diagnose en vervolgstappen voor en met de leerlingen na de signaleringsfase.
- Wij borgen en verbeteren ons handelen door gebruik te maken van ons instrument Integraal.
- Dit document gaat deel uitmaken van onze visie op de 21^e eeuw vaardigheden.

8. Welke materialen worden in de groepen ingezet

Per groep is een overzicht met materialen aanwezig.

9. Gebruikte bronnen

Handboek hoogbegaafdheid - E van Gerven e.a.

Hoogbegaafd, als je kind (g)een Einstein is - T Kieboom.

Hoogbloeiers, kleuters met een ontwikkelingsvoorsprong - T de Kruijff.

Mag het ietsje meer zijn, praktijkboek voor het begeleiden van leerlingen met een ontwikkelingsvoorsprong in de klas.

7 Uitdagingen van hoogbegaafden in het onderwijs – T Koenderink.

Ontwikkelingsvoorsprong en (hoog)begaafdheid - H Algra.

Begaafdheid in beweging, Surplus. Voor- en vroegschool – MHR.

Compact & Rijk, uitdagers voor jonge leerlingen met een ontwikkelingsvoorsprong - C Riemens e.a.
School aan zet oktober 2012.

Hoogbegaafdheid in de bovenbouw SWV Passenderwijs september 2015.

Leer als een speer- JW van den Brandhof

Attent op talent- E van Gerven e.a.

Passend onderwijs voor begaafde leerlingen- S Drent e.a.

Handboek hoogbegaafdheid- E van Gerven